

КНИГИ, ИДЕИ И СТЕРЕОТИПЫ ГАЛИЦКОЙ ПРОВИНЦИИ XX ст.: “ЛІТОПИС БОЙКІВЩИНИ” В МЕЖДУВОЕННОМ САМБОРЕ

Роман Голык

В статье прослежено возникновение и развитие т. наз. “самборского кружка”, который объединял западноукраинских историков, археологов, этнологов и диалектологов в 30-х годах XX ст. Основное внимание исследования сконцентрировано на периодическом издании этого кружка — “Літописі Бойківщини”. На протяжении относительно короткого времени (1931–1939) этот журнал опубликовал серию фундаментальных исторических, археологических, этнологических и лингвистических работ. На основании анализа этих публикаций автор пытается определить место “Літопису Бойківщини” в истории украинской книжной культуры.

Ключевые слова: провинция, Галичина, Самбор, междувоенный период, “Літопис Бойківщини”, история, археология, этнография, лингвистика.

УДК 82.09:070(477)“19”

ПУБЛІКАЦІЇ РОЗДІЛУ “КРИТИКА ТА БІБЛОГРАФІЯ” У ЖУРНАЛІ “ЖОВТЕНЬ” (1951–1989) ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ПИТАНЬ 50-х років XX ст.

Валентина Передирій

*науковий співробітник наукового відділу періодичних видань
ім. Мар’яна та Іванни Коців ЛННБУ ім. В. Стефаника, канд. іст. наук*

Аналіз публікацій розділу “Критика та бібліографія”, який функціонував у журналі “Жовтень” у 1951–1963 рр. показує, що тут друкувалися рецензії на художні твори та наукові праці, статті з питань теорії та історії літератури. Публікації розділу представлено як джерела дослідження літературознавчих питань 50-х років XX ст., зокрема, формування напряму соцреалізму в українській літературі.

Ключові слова: літературна критика, питання теорії літератури, історія літератури, радянська література, рецензії, соцреалізм, ідеологізація, матеріали особистого походження.

© Передирій В., 2009

Львівський журнал “Жовтень” — щомісячний літературно-мистецький і громадсько-політичний орган Співки письменників України — виходив упродовж тридцяти восьми років і відіграв помітну роль у літературному й національно-культурному житті. “Жовтень”, як ніякий інший український літературний часопис, постійно перебував в епіцентрі ідеологічних протистоянь світової інтелігенції та партійного керівництва державою, зазнаючи інкримінації в буржуазному націоналізмі, захопленні історичним минулим, українським фольклором та народним мистецтвом. Сучасного дослідника його зміст привертає увагу першими публікаціями художніх творів українських письменників, що з часом здобули визнання широкого кола читачів, літературно-критичними та мистецтвознавчими матеріалами, які відображають розвиток тогочасної культури, хронікою та ін. Про “Жовтень” писали літературознавці та історики радянського періоду, частково ці матеріали зафіксовано в праці Б. Грановського [4, с. 206-256]. Однак у згаданих вище матеріалах подаються оцінки публікацій журналу в ракурсі ідеології радянської культури, складні і неоднозначні явища якої — зокрема, літературні — сьогодні широко досліджуються [17, с. 121]. Із позицій сьогодення представив історію “Жовтня” Ю. Коваль на сторінках “Енциклопедії Львова” [6, с. 53-55]. Зроблено перші спроби опрацювати зміст “Жовтня” відповідно до сучасних методів наукового дослідження періодики, сформульованих у праці М. Романюка [15, с. 32]. Об’єктом вивчення стала історія видання, визначення ключових моментів якої потребує подальшого наукового дослідження, а також зміст журналу. На сьогодні в загальних рисах охарактеризовано розділ художньої літератури журналу [14, с. 60], тематичну групу матеріалів до біографій українських письменників середини ХІХ — початку ХХ ст. [12, с. 521].

Дослідження публікацій “Жовтня” утруднюють його поважні обсяги: числа мають по сто тридцять — сто шістдесят сторінок, у сумі вийшло біля п’ятисот номерів. Варто взяти до уваги те, що за період існування журналу неодноразово змінювалася його структура й, відповідно, змінювалося у змісті групування матеріалів з тієї чи іншої тематики. Хочемо зазначити, що на сьогодні етапи розвитку журналу ще точно не визначені. Перегляд

річників перших десятиріч показав, що до кінця 1963 р. зміст видання виглядав однотипно і досить спрощено, у порівнянні з наступними десятиріччями, — тому, очевидно, 1951–1963 рр. можна вважати періодом становлення журналу. Це дає підстави розглядати зміст видання за ці роки як структурну цілість. У межах зазначеного хронологічного періоду редакція вела розділ п. н. “Критика та бібліографія”, в якому одним блоком містила літературознавчі матеріали. З 1964 р. розділ під зазначеною назвою перестав існувати, матеріали із різних питань літературознавства були виділені в окремі рубрики, деякі з яких функціонували у змісті журналу тривалий час.

Радикальні зміни у змісті журналу були, очевидно, пов’язані з організаційними пошуками редакції, яку після смерті Ю. Мельничука тимчасово очолив П. Інгульський. У редакційній статті завершального номера журналу за 1963 р. зміни у змісті видання пояснюються потребою розширення діапазону його матеріалів [2, с. 151]. На жаль, на сьогодні більш докладно вяснити ситуацію немає можливості, тому що основний фонд архівних матеріалів “Жовтня” за цей період не зберігся — пропали протоколи засідань, плани і звіти про роботу редакції від початку заснування журналу до 1963 р. включно [5, с. V–VII]. Така ж доля спіткала архів попередника “Жовтня” — першого львівського журналу радянського періоду “Література і мистецтво” (1940–1941), який безслідно пропав у роки війни [5, с. V].

При перегляді матеріалів розділу “Критика та бібліографія” виявлено, що зміст його був значно ширшим, ніж визначено у заголовку, і хоча складала його в основному публікації літературної критики, тут містилися також матеріали з питань історії та теорії літератури. В усталеній дефініції теорія літератури, історія літератури та літературна критика трактуються як складові науки про літературу [10, с. 566], хоча сьогодні пропонуються й інші варіанти вивчення зв’язків між ними [7, с. 10], але розгляд проблеми у цьому ракурсі виходить за межі визначеної теми. Тому ставимо завдання охарактеризувати наповненість розділу “Критика та бібліографія” як цілісної структурної одиниці змісту журналу, згрупувавши матеріали за галузями знань. Це дасть можливість розкрити зміст розділу системно, у відповідності до зазначених

вище дисциплін літературознавства: висвітлити особливості критики літературних та наукових видань, в'яснити актуальні питання теорії та історії літератури, які обговорювались у публікаціях на сторінках журналу. Оскільки у розділі аналізуються художні твори та наукові праці, написані різними мовами народів СРСР, обмежимося оглядом публікацій з українського літературознавства, висвітлення питань якого було домінуючим. Дослідження перерахованих вище питань є актуальним і сприятиме повнішому розкриттю загального змісту “Жовтня”, дозволить представити публікації розділу “Критика та бібліографія”, що можуть бути використані як джерела вивчення питань українського літературознавства зазначеного історичного періоду.

У перший рік видання “Жовтня” (1951) редакція визначалася із назвою розділу літературознавчих матеріалів, й у різних номерах вона звучала дещо відмінно: “Літературознавство” (№ 1, 4, 11), “Літературна критика” (№ 2, 6, 8, 9), “Критика і публіцистика” (№ 3). Назву “Критика та бібліографія” редакція започаткувала у номері десятому, а з наступного 1952 р. рубрика під зазначеною назвою у виданні стала постійною. У структурі журналу “Критика та бібліографія” посідала місце після розділів художньої літератури та публіцистики й була другою за обсягом — у перші роки вона займала двадцять сторінок, а з середини 50-х рр. її об'єм збільшився до сорока сторінок.

Основний зміст розділу “Критика та бібліографія” складали рецензії на книги українських авторів, що виходили на той час у видавництвах Львова, Києва, Ужгорода, а також публікувалися на сторінках літературних журналів “Дніпро” і “Вітчизна”. У різні роки наповненість розділу рецензіями була неоднаковою: найменше — від двадцяти до тридцяти (1952, 1953, 1959), найбільша сягала сорока (1957) і сорока п'яти публікацій за рік (1955). Визначення “бібліографія” у заголовках розділу було внесено, очевидно, з урахуванням того, що тут друкувалися рецензії й таким чином була певна можливість обліку нових книг. Важливим є те, що до рецензій у підрядкових примітках подавався бібліографічний опис видання в його основних елементах, у перші роки із зазначенням прізвища редактора та тиражу. Поточну бібліографічну інформацію представляла також рубрика

“Нові книги”, що містилася на третій і четвертій обкладинці номерів. Тут, переважно, подавалися анотовані списки нових книг, згруповані за видавництвами.

Опубліковані у розділі рецензії дають можливість вибірково ознайомитися з книгами, на які звертали увагу критики. Серед нових видань переважали твори художньої літератури, що виходили у видавництвах Західної України та Києві. Уважно ставилися рецензенти до перших книг молодих авторів, і в розділі “Критика та бібліографія” були надруковані, зокрема, відгуки на перші збірки Г. Книша “Вірність” (Львів, 1951), В. Вільного “Світи, наше сонце” (Київ, 1952), Є. Нарубіної “Веснянка” (Київ, 1952), В. Омельченка “Голос серця” (Київ, 1952), М. Хоросницької “Пісня радості” (Львів, 1960), В. Діянича “З піснею щодня” (Ужгород, 1959) та інших авторів. Докладними й, переважно, схвальними рецензіями відгукувалися критики на збірки відомих українських поетів А. Малишка “Дарунок вождю” (Київ, 1952), М. Бажана “Біля Спаської вежі” (Київ, 1952), М. Рильського “Ранок нашої Вітчизни” (Київ, 1953) та “Далекі небосхили” (Київ, 1959), Д. Павличка “Любов і ненависть” (Київ, 1954). У розділі були опубліковані рецензії на нові романи А. Головка “Артем Гармаш” (Київ, 1951), А. Хижняка “Данило Галицький” (Київ, 1951), О. Гончара “Таврія” (Київ, 1952) та “Людина і зброя” (Київ, 1960), П. Панча “Гомоніла Україна” (Київ, 1954), історичні повісті Ю. Мушкетика “Семен Палій” (Київ, 1954), Оксани Іваненко “Тарасові шляхи” (Київ, 1961), а також повісті інших авторів, збірки оповідань, новел, гумористичних творів. Перегляд рецензій розділу дає підстави припускати, що рецензенти “Жовтня” не обминули увагою важливі художні твори, що вийшли у зазначений період.

Ознайомлення з текстами рецензій виявило, що до аналізу художніх творів критики підходили, передусім, з позицій ідеології. Це відповідає загальним засадам функціонування критики, що у всі часи відображає суспільну думку, і “атрибутною” ознакою якої є націленість на розв’язання нагальних потреб [7, с. 13]. Однак у радянській державі ідеологію українського суспільства спотворювала система тоталітаризму, що відповідно позначилося на спрямованості й змісті критики [11, с. 51]. На

початку 50-х рр., коли почав виходити журнал “Жовтень”, в СРСР розгорнулася чергова хвиля загострення ідеологічної боротьби [3, с. 86-88], що розпочалася з критики вірша В. Сосюри “Любіть Україну”, лібрето В. Василевської і О. Корнійчука та музики К. Данькевича до опери “Богдан Хмельницький”. На сторінках “Жовтня” було вміщено низку передруків з газети “Правда”, в яких партійні органи регламентували напрями розвитку культури (1951, № 6, 7; 1952, № 3). Переглядаючи опубліковані за ці роки рецензії, бачимо, що ідеологічні “настанови” партії деякі рецензенти приймали беззастережно. Наприклад, у рецензії на збірку Г. Книша “Вірність” критик Є. Круковець звинуватив молодого поета у споглядальності його життєвої позиції, що могло в дійсності відповідати настроям поета у зазначений період його творчості. Однак подальші висловлювання критика у читача молодшого покоління можуть викликати нерозуміння. *“Книга підписана до друку майже через 4 місяці після опублікування в газеті “Правда” статті “Проти ідеологічних перекручено в літературі”. Але після прочитання книги створюється враження, що ні автор, ні редактор книги А. Дімаров не зробили належних висновків із вказівок “Правди”,* — розгортає свою думку Є. Круковець і резюмує, що з цієї причини молодий ліричний поет “не показав у своїх віршах керівної, спрямовуючої ролі комуністичної партії...” [9, с. 121]. Очевидно, висловлена у рецензії думка про підпорядкування процесу художньої творчості ідеологічним догматам може бути розглянута як один з прикладів феномену гіпнотичного впливу сталінської ідеології на психологію суспільства, що його сьогодні обговорюють науковці [3, с. 88].

Варто нагадати, що в процесі “розкручування” радянської ідеології письменники були оголошені “інженерами людських душ” і у своїх творах “конструювали” реальність, яку слід було вважати відображенням дійсності. “Література була інструментом впливу на суспільну свідомість і водночас виступала засобом соціального контролю. З огляду на таку концепцію призначення, радянська література відбивала реалії, відповідні ідеологічним замовленням і настановам” [8, с. 253]. Тому дослідження матеріалів літературної критики, в даному випадку опублікованих у “Жовтні”, містить багатий матеріал для вияснення форм впливу

на суспільну свідомість і ролі художньої літератури як засобу соціального контролю.

В літературній критиці 50-х рр. ХХ ст. догматизм і диктат комуністичної ідеології породжували упередженість до ідейно “непевнених” авторів та односторонність при оцінці художніх творів. Інколи негативні оцінки рецензованих творів виносилися у заголовки публікацій, і такий “пропагандувальний засіб” емоційно налаштовував читача на неприйняття твору: П. Забіяка “Бліда повість” (1953, № 1), О. Белов “Без потрібної вимогливості” (1953, № 2), Д. Молякевич “Без глибокого художнього узагальнення” (1955, № 3). Таким же “засобом” у рецензії Ю. Степаненка “Про безвідповідально видану книгу і непринципову критику” (1951, № 6) був представлений читачам альманах “На оновленій землі” (Львів, 1951), який видала львівська організація Спілки письменників України. В рецензії було піддано нищівній критиці статті М. Яцкова, М. Рудницького та А. Дімарова, нарис про Львів В. Беляєва та твори інших авторів, хоча збірник навряд чи заслуговував такої категоричної оцінки.

Менше за кількістю було опубліковано у розділі рецензій на наукові праці, тематика їх торкалася питань української літератури та історії. Актуальним було дослідження творчості українських письменників другої половини ХІХ — початку ХХ ст., твори яких склали класику української літератури. Перегляд назв рецензованих праць свідчить, що популярною була франкознавча тематика — перевидавались твори письменника, виходили книги, в яких дослідники обговорювали окремі твори та його спадщину з різних галузей літературознавства, уточнювали факти і дати біографії, вияснювали світоглядні проблеми. Серед публікацій “Жовтня” рецензії на праці О. Мороза, С. Маслякова, М. Возняка (1955, № 2, 3, 6), відгуки на обговорення франкознавчої тематики у виданнях для вищих навчальних закладів (М. Пархоменко “Франкознавство на сторінках університетських наукових записок”. — 1956, № 4). Популяризації творчості І. Франка сприяли переклади його творів — наприклад, в Чехословаччині, про що пише С. Масляк у рецензії на монографію М. Неверлі (1955, № 3). Розширювалось коло досліджень питань шевченкознавства: на сторінках розділу публікувалися рецензії на монографії

про творчість Т. Шевченка та на збірники наукових праць шевченківської тематики (І. Романченко “Збірник праць першої і другої наукових шевченкознавчих конференцій” (1955, № 3). У розділі були надруковані рецензії на видані книги про життя і літературну спадщину Лесі Українки, В. Стефаника, О. Кобилянської, Марка Вовчка, М. Коцюбинського та інших видатних українських письменників.

Варто відзначити, що авторами опублікованих у “Жовтні” рецензій на наукові праці були, переважно, відомі на той час науковці та викладачі вищих навчальних закладів, і дехто з них, можливо, під впливом лібералізації тоталітарної системи в другій половині 50-х рр. [1, с. 20], мав відвагу давати негативні оцінки виданим науковим працям. Наприклад, С. Трофимук критично оцінив книгу А. Елкина “Ярослав Галан. Очерк жизни и творчества” (Москва, 1955), перерахував низку допущених автором неточностей і перекручень (1957, № 3). При рецензуванні книг вчені використовували можливість висловити своє бачення порушених у праці питань, доповнити або уточнити їх трактування. У рецензії п. н. “Глибше вивчати історико-літературні джерела” С. Трофимук висловив сумніви щодо запропонованої Б. Буряком у праці “Літературні портрети” (Львів, 1952) періодизації основних етапів творчості львівських письменників С. Тудора, О. Гаврилюка, П. Козланюка, Я. Галана (1953, № 2). Автор рецензії навів маловідомі на той час факти діяльності організації західноукраїнських письменників “Троно” та її пресового органу “Вікна”, зробив зауваження літературознавцям про неувагу до проблеми розвитку соцреалізму у творах, написаних до 1939 р. Негативно оцінили наукові співробітники М. Волянюк та О. Шемет працю П. Маруні “З історії класової боротьби в Галичині в кінці XIX — XX ст.” (Наукові записки Дрогобицького педінституту, 1955), звинувативши автора у компліятивності, неточності й перекручуванні фактів, надуманих висновках (1956, № 12). Очевидно, широко обговорювалась у наукових колах книга В. Малкіна “Русская литература в Галиции” (Львівський університет, 1957), колективний відгук на яку п. н. “Домисли й перекручування під виглядом науки” підписали відомі науковці та письменники А. Брагінець, П. Козланюк, Ю. Мельничук, М. Нечиталюк, Д. Павличко,

В. Півторадні, С. Шаховський (1959, № 2). Автори публікації оцінили працю В. Малкіна як спробу фальсифікувати історико-літературний процес, перекручуючи факти і не враховуючи відомі джерела. У їх статті (за обсягом теми, докладністю та глибиною аналізу її — це стаття) проаналізовано діяльність москвофілів, наведено маловідомі на той час факти літературного, культурного та громадського життя в Галичині початку ХХ ст.

Як правило, авторам рецензій вдавалося поєднувати ідеологічну мотивацію з аналізом змісту опублікованої наукової праці. У цьому ракурсі ілюстраційною є рецензія І. Крип'якевича на два перші томи виданої АН СРСР “Історії культури давньої Русі” (Москва, 1951). Якщо пропустити повз увагу у вступі публікації кілька стандартних на той час речень про значення праць класиків марксизму-ленінізму для розвитку культури і науки, то можна ознайомитися зі стисло й виразно сформульованими вченим-фахівцем оцінками рецензованої наукової праці за її розділами (1952, № 5).

Таким чином, переглядаючи опубліковані в розділі “Критика та бібліографія” рецензії, можна зробити певні висновки про те, які художні твори та наукові праці, видані в зазначений період, привертали увагу критиків, а також у яких напрямках розвивалась тогочасна критика. Очевидно, що опубліковані у розділі рецензії, при їх оцінці як джерел дослідження питань літературознавства, вимагають вибіркового підходу з урахуванням особливостей пропагандальних методів ЗМІ тоталітарної системи та аналізу вірогідності тверджень авторів рецензій.

Крім рецензій на окремо видані книги у розділі “Критика та бібліографія” друкувалися огляди творів художньої літератури, згруповані за жанровими, територіальними та тематичними ознаками. Цей жанр журнальної літературної критики використовується для розгляду творів поточної літератури з аналізом їх особливостей та тенденцій розвитку, і в роки функціонування розділу він був популярним на сторінках “Жовтня”. Серед опублікованих на сторінках видання оглядів кількісно переважають публікації, в яких аналізуються твори поезії — очевидно, як одного з найбільш популярних на той час видів художньої літератури. Деякі огляди написані з використанням обширного літературного матеріалу, як, наприклад, публікація В. Лагоди “В

боротьбі за мир: (Нотатки про сучасну українську поезію)” (1952, № 2). У вступній частині огляду автор розгорнено подав ідейну платформу визначеної теми, посилаючись на заклик Першого Всесвітнього конгресу прихильників миру та закон про захист миру, прийнятий Верховною Радою СРСР. У публікації перераховано низку поетичних збірок, назви яких підкреслюють їх тематичну спрямованість: П. Воронька “Славен мир”, П. Дорошка “Мир і труд”, О. Підсухи “Я хочу миру”, — в контексті зазначеної теми аналізуються окремі поезії А. Малишка, П. Дмитерка, М. Рильського, М. Бажана, Я. Шпорта та інших літераторів. Автор публікації відтворює атмосферу ідейної спрямованості літератури 50-х рр. ХХ ст., а також дає матеріал, що може бути використаний для дослідження однієї з глобальних тем мистецтва в історичному та літературознавчому аспектах — теми миру. У тематичному огляді “Вересневі дні 1939 р.” А. Надвідський проаналізував твори В. Сосюри, О. Гаврилюка, П. Тичини, М. Бажана, Я. Кондри, в яких прославляється прихід на західноукраїнські землі радянських військ (1953, № 9). Цікаво прослідкувати за матеріалами публікації, як висвітлювалась ця подія у творах наддніпрянських і західноукраїнських поетів і засобами художнього слова на свідомість населення регіону “як калька накладалася відпрацьована в радянській Україні соціальна модель” оцінки зазначеної події [12, с. 48]. Варто підкреслити, що творчість місцевих авторів, матеріали про регіональну тематику були в полі зору редакції “Жовтня”. Наприклад, на сторінках розділу був опублікований огляд Д. Цмокаленка “Велика і невичерпна тема” — про “соціалістичні перетворення” в західноукраїнських областях, — в якому аналізувалися перші післявоєнні твори П. Козланюка, Я. Галана, Ірини Вільде, В. Лозового (1953, № 3). За територіальним принципом згруповано твори в огляді В. П’янова “Поезія оновленого краю”, в якому автор представляє збірки закарпатських поетів Ю. Гойди, М. Шаповала, В. Ладижця (1952, № 12). Матеріали про розвиток регіональної літератури як джерела можуть привернути увагу вчених в плані дослідження історії літератури, зокрема, визначення національних особливостей літератури українського соцреалізму, що сьогодні досліджується як диференційоване явище [16, с. 21].

На сторінках “Жовтня” обговорювались особливості гумористично-сатиричних творів, які автори характеризували у публікаціях оглядового плану. І. Дорошенко у статті “Про майстерність сатириків і гумористів” проаналізував твори Я. Галана, С. Олійника, Є. Кравченка, С. Воскрекасенка, Ю. Мокрієва і на основі їх дослідження спробував узагальнити досвід серії “Бібліотека “Перця” (1956, № 10). З. Нестор на прикладах творів С. Воскрекасенка, Д. Заславського, В. Земляка, Остапа Вишні, П. Козланюка розглянула особливості творення типових образів засобами сатири (1958, № 11); про тематику та художні особливості гумористично-сатиричних творів писали Д. Мусієнко, В. Здоровега та інші критики. Важливим є те, що питання розвитку жанру вони розглядали на основі аналізу художніх творів українських авторів, що вийшли у світ у зазначений період, а також були опубліковані на сторінках періодичних видань, інформація про які на сьогодні ще не є систематизованою для наукового вивчення.

Крім рецензій та оглядів творів художньої літератури під заголовком “Критика та бібліографія” друкувалися статті з питань теорії та історії літератури. У деяких номерах журналу переважали статті, а рецензії якби відходили на другий план. Але такий підбір матеріалів редакція подавала нечасто — активно практикувався він в середині 50-х рр.

У статтях розділу порушувалися питання теорії літератури: обговорювались особливості розвитку її видів та жанрів, творення художніх образів, відображення в творах суспільних проблем та інші питання. Деякі публікації містять інформацію про поточні видання і обговорюють важливі проблеми теорії літератури. Наприклад, О. Барабаха на основі публікацій журналів “Вітчизна”, “Україна”, “Дніпро” за 1956 рік, розглянув особливості розвитку прози малих жанрів. Автор порушив питання про популярну у той період теорію “безконфліктності”, критикував схематичність у зображенні характерів героїв, спрощеність при творенні типових образів та інші недоліки опублікованих у журналах оповідань (1957, № 2). Але не завжди у публікаціях розділу рівень наукового опрацювання поставлених авторами проблем з позицій сучасної науки є вагомим. Низку актуальних питань теорії літератури розглядає І. Цапенко у статтях “Художня деталь в

літературному творі” (1953, № 6), “Про єдність змісту і форми в літературних творах” (1954, № 9), “Про досконалість художнього твору у зв’язку з особливостями жанру” (1958, № 12). Однак варто підкреслити, що праці автора складаються в основному із ідеологічних сентенцій, висновки досліджень сформульовані не конкретно і не мають наукової цінності. Крім згаданих вище тем літературознавчого плану, у розділі розглядалися особливості творення образу ліричного героя в поезії, позитивного героя в драматургії та епічних творах, трактування морально-етичних та світоглядних проблем та інші питання теорії української радянської літератури. На сторінках журналу опубліковані статті з питань теорії літератури М. Логвиненка, В. Здоровеги, А. Ковалюка, В. Півтораки, В. Проценка, С. Шаховського та інших авторів, які досліджували проблеми розвитку соцреалізму в літературі.

Під заголовком “Критика та бібліографія” друкувалися різнопланові матеріали, що стосувалися питань історії літератури — зокрема, біографії українських письменників. Це були, по-перше, статті до ювілеїв та біографічно-критичні нариси про письменників дорадянського періоду: Г. Сковороду (1954, № 11), І. Котляревського (1953, № 11), закарпатського полеміста XVII ст. М. Оросвиговського-Андреллу (1957, № 5), а також письменників кінця XIX — початку XX ст. — Лесю Українку, В. Стефаника, О. Кобилянську, Марка Черемшину, Леся Мартовича та інших. Окрім того, на сторінках видання були широко представлені джерела особистого походження — автобіографії, щоденники, спогади, листування, опублікування яких відкривало можливості для уточнення і поглиблення життєписів письменників. Варто нагадати надруковані в “Жовтні” автобіографії І. Франка та В. Стефаника, спогади про М. Костомарова та Марка Черемшину, щоденник О. Кобилянської, листування І. Франка з А. Крушельницьким, редактором І. Зінгером. Цінними джерелами вивчення розвитку літератури є публікації про творчість українських письменників радянського періоду: Ірини Вільде (1957, № 5), К. Пелехатого (1952, № 3), І. Кочерги (1956, № 10), підбірка матеріалів про життя і творчість О. Гаврилюка (1956, № 4), кореспонденція про рукописну спадщину Я. Галана (1952, № 9) та інші матеріали, в яких започатковано дослідження творчості письменників нового покоління.

Отже, кожен вид опублікованих у розділі “Критика та бібліографія” матеріалів має свою специфіку, яку варто враховувати при аналізі публікацій як джерел дослідження питань літературознавства. Розміщення в одному розділі рецензій, статей з теорії та матеріалів з історії літератури сьогодні можна пояснювати не тільки особливостями структури журналу в період його становлення, але й, очевидно, недиференційованістю українського радянського літературознавства на певному етапі його розвитку. На сьогодні представлення в одному розділі “Жовтня” згаданих вище матеріалів є сприятливим для аналізу і характеристики їх як джерел при дослідженні суміжних питань літературознавства.

1. *Бажан О.* Політика десталінізації в Україні (друга половина 50-х — початок 60-х років) / *Олег Бажан* // *Історичний журнал*. — 2004. — № 1/2. — С. 18-26.
2. *Братунь Р.* Вступаючи в новий рік... Про наші плани і задуми / *Ростислав Братунь* // *Жовтень*. — 1963. — № 12. — С. 151-155.
3. *Веселова О.* Українське суспільство в 1945–1953 рр.: ідеологізація по-сталінськи / *Олександра Веселова* // *Історичний журнал*. — 2005. — № 1. — С. 86-96.
4. *Грановський Б.* Історія національного друку України в бібліографії за 1483–2000 рр. : довідник / *Грановський Б.* — Київ, 2003. — 496 с.
5. ДАЛО. — Ф. № Р — 1738, Арх. оп. № 3. — спр. 1. — Арк. I-VIII.
6. *Коваль Ю.* “Жовтень” // *Енциклопедія Львова* / *Юрій Коваль* ; за ред. *А. Козицького*. — Львів : Літопис, 2008. — Т. 2. — 640 с.
7. Ідеологічні та естетичні стратегії соцреалізму з погляду сучасної гуманітаристики // *Слово і час*. — 2009. — № 1(577). — С. 121.
8. *Козлик І.* Літературна критика і літературознавство: проблематика взаємостосунків у методологічному аспекті / *Ігор Козлик* // *Слово і час*. — 2007. — № 6. — С. 8-18.
9. *Круковець Є.* “Вірність” / *І. Є. Круковець* // *Жовтень*. — 1952. — № 2. — С. 120-122.
10. *Літературознавство* // *Літературна енциклопедія*. — Київ : Вид. центр “Академія”, 2007. — Т. 1. — С. 566.
11. *Наливайко Д.* Замітки щодо генези й типології соціалістичного реалізму / *Дмитро Наливайко* // *Слово і час*. — 2008. — № 9. — С. 46-52.

12. *Орлянський В. С.* Радянська національна політика і національні меншини України (середина 30-х — перша половина 1941 р.) / *В. С. Орлянський* // *Культурологічний вісник*. — 2007. — № 19. — С. 44-49.
13. *Передирій В.* Значення публікацій джерельних матеріалів до біографій українських письменників середини ХІХ — початку ХХ ст. на сторінках журналу “Жовтень” (1951–1989) у вивченні літературного процесу / *Валентина Передирій* // *Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника* : [зб. наук. пр.]. — Львів, 2008. — Вип. 1 (16). — 686 с.
14. *Передирій В.* Львівський журнал “Жовтень” (1951–1989 рр.): історія, структура, автори / *Валентина Передирій* // *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. — Львів, 2008. — Вип. 1 (16). — С. 60-72.
15. *Романюк М. М.* Українське пресознавство на порозі ХХІ століття / *Мирослав Романюк*. — Львів, 2000. — 110 с.
16. *Свербілова Т.* Проект національної самоідентифікації вітчизняного соцреалізму та драми 30-х рр. ХХ ст. / *Тетяна Свербілова* // *Слово і час*. — 2008. — № 4. — С. 21-28.
17. *Тараторіна С.* Ідеологічні та естетичні стратегії соцреалізму з погляду сучасної гуманітаристики / *Світлана Тараторіна* // *Слово і час*. — 2009. — № 1. — С. 121-122.

PUBLICATIONS OF *CRITICS AND BIBLIOGRAPHY SECTION IN ZHOVTEN'* MAGAZINE (1951–1989) AS SOURCE OF LITERARY CRITICISM STUDIES IN 1950s

Valentyna Peredyrij

Analysis of publications in the Critics and Bibliography Section which functioned in the Zhovten' (October) magazine in 1951–1963 shows that reviews of literary and scientific works, articles on literature theory and history were published. The Section publications are regarded as sources for studying literary criticism problems in 1950s, in particular, formation of the so-called socialist realism method in Ukrainian literature.

Keywords: *Literary criticism, Problems of literature theory, History of literature, Soviet literature, Reviews, Socialist realism method, Ideologization, Materials of the personal origin.*

**ПУБЛИКАЦІЇ РАЗДЕЛА “КРИТИКА І БІБЛІОГРАФІЯ”
В ЖУРНАЛІ “ЖОВТЕНЬ” (1951–1989) ЯК ІСТОЧНИК
ІССЛЕДОВАННЯ ЛІТЕРАТУРОВЕДЧЕСКИХ ВОПРОСОВ
50-х годов XX ст.**

Валентина Передырий

Аналіз публікацій розділа “Критика і бібліографія”, який функціонував в журналі “Жовтень” в 1951–1963 гг., показує, що тут печатались рецензії на художественні твори і наукові праці, статті по питанням теорії і історії літератури. Публікації розділа представлено як джерела вивчення літературознавчих питань 50-х років XX ст., в частині формування методу соціалізму в українській літературі.

Ключові слова: літературна критика, питання теорії літератури, історія літератури, радянська література, рецензії, соціалізм, ідеологізація, матеріали особистого походження.

УДК 070.19

**ГАЗЕТА “ДРУГ ЧИТАЧА” ЯК ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ
ПРО КНИЖКОВУ СПРАВУ УКРАЇНИ (1960–1993)**

Наталія Марціняк

аспірантка Української академії друкарства

Здійснюється типологічний аналіз газети “Друг читача”. Визначаються основні типологічні особливості даного періодичного видання: цільове та читачьке призначення, тематика, структура, поліграфічне виконання та художнє оформлення. Вивчається еволюція тематичного наповнення та структурного поділу газети відповідно до змін соціально-політичної ситуації в країні.

Ключові слова: газета, книжкова справа, періодичне видання, поліграфічне виконання, структура, тематика, функції, художнє оформлення, цільове призначення, читачька адреса.